

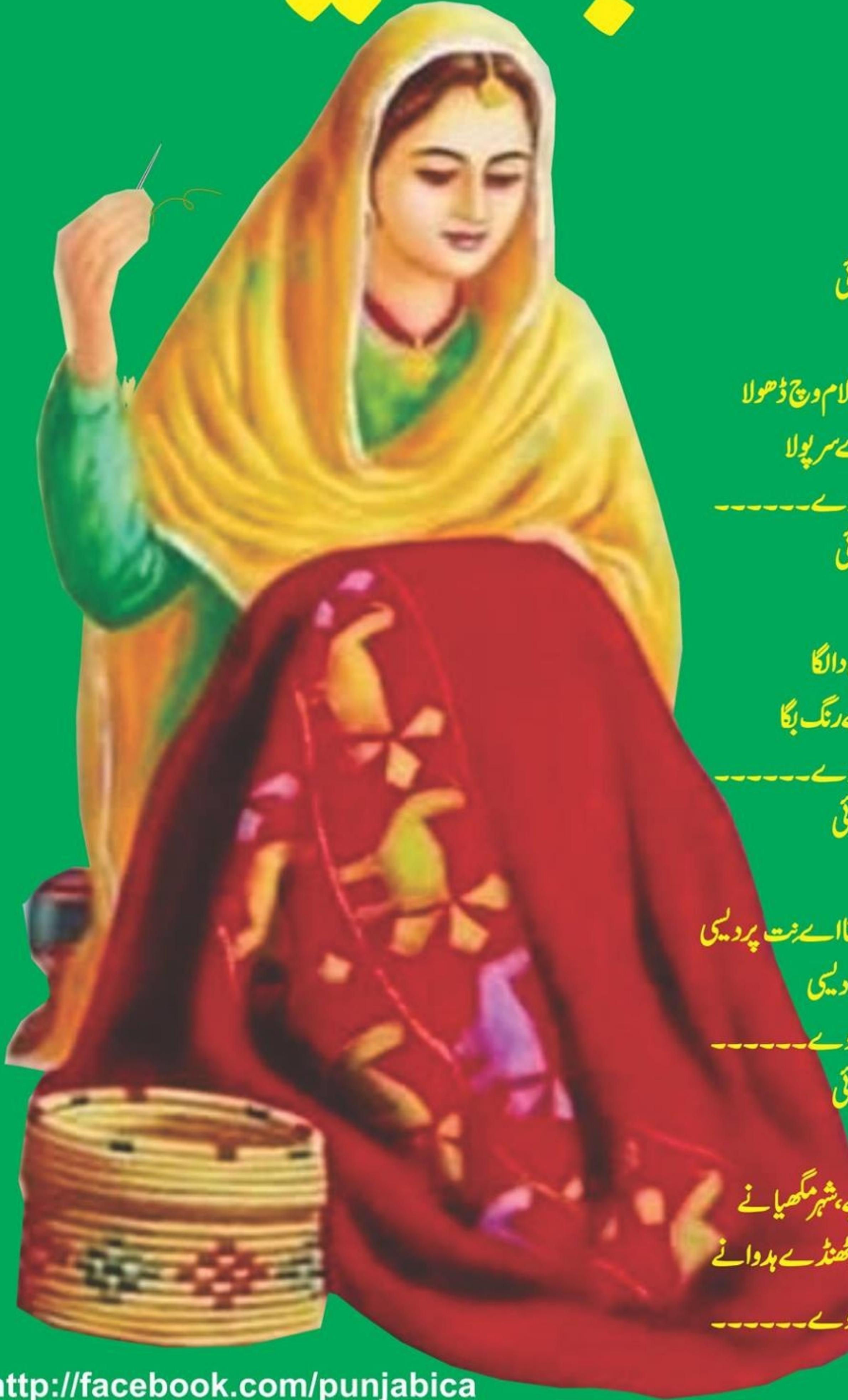
لائل پور
لاہلپور

تھار بیکا

ਪੰਜਾਬੀਕਾ

8

سُوئی وے سُوئی

سُوئی وے سُوئی
بنگی پنگھوڑے
پے گئے پیار تیرے نال گوڑے
ظالماس سُوئی وے
ہائے ظالماس سُوئی وے ---
سُوئی وے سُوئی
بنگی پر چھتی
اویمیری سس بڑی چتتی
ظالماس سُوئی وے ---
سُوئی وے سُوئی
بنگی سرہانے
میری نند بھننا لئے دانے
میری سس ونڈن نہ جانے
گھروچ پے گئے کھانے مانے
ظالماس سُوئی وے ---
سُوئی وے سُوئی
بنگی سرہانے
اوے کی کھیتا اولیا برا
میں مر جاؤں گی تے تک جاؤں جھگڑا جتھے ٹھنڈے ٹھنڈے ہدواں
پیچھوں رل کے پاؤ نا بھنگڑا
ظالماس سُوئی وے ---
ظالماس سُوئی وے ---

سپرست اعلیٰ

ڈاکٹر محمد ریاض شاہد
سابق چیئرمین شعبہ پنجابی جی سی یونیورسٹی فیصل آباد
0300-6677652

ایڈیٹر

پروفیسر وقار الصحمد ورک
پنجاب کالج آف کامرس فیصل آباد
فون نمبر: 0300-7930413
waqasvirk92@yahoo.com

فہرست مضمایں

صفحہ	لکھستان
1	ٹائل - سوتی
2	سینیا - نویں پودتے پرائی رہتل
3	بابا فرید گنگ شکر
4	نظام دباغی - نظام اوہار
8	پراندا / پراندی
12	تالا / تاثرا
14	ماشی
15	ادھے دن دا باشاہ
16	کوڈی
17	لوریاں
18	پنجابی ادبیکا
20	پوسٹ زنکانہ صاحب 1930

مُل : 50 روپیے

Printed By:

D-MEDIA
0300-7909229

ابن شفیق حسنی

نویں پودتے پرائی رہتل

سینیا

اک تے مینوں ایسہہ سمجھنئیں آؤندی کہ پاک پنجابیاں نوں ہو کیمہ گیاے؟
اینہاں نوں کیوں ماڈرن بن دی آخرآلی ہوئی اے؟

پہلا نوال سال (Happy New Year) مناؤندے سی، فیر ویلنائی ڈے (Valentine Day) شروع ہو گیا، ہن ویکھ دے ای ویکھ دے دو ہور پنگے پے گئے: نومبر دا آخری جمعہ کالا جمعہ (Black Friday) تے 31 اکتوبر نوں پروحاں دا تیوار (Hallowan Day)۔ اس اینہاں نوں کوئی یقین دلا دیوے کہ پرائے تیوار منان توں بعد اے ماڈرن نظر آن لگ پین گے تے فیر شاند اینہاں دے کا بچھنڈ پے جاوے۔

جدید دورچ شایدی کے دوجی قوم نیں اپنی رہتل نال اینی بے وفائی کیتی ہووے جنی پاک پنجابیاں نے کیتی۔
مندھیاں وال تکو! اوهہر سال مندھی رہتل دادن (دسمبر دا پہلا اتوار) مناؤندے نیں، بلوچی 2 مارچ نوں اپنا ثقافتی دن تے پشتون 23 ستمبر نوں اپنا دن مناؤندے نیں۔

پچھلے دنال اک سرایکی شاعر نے سرایکی نوں پنجابی توں الگ زبان ہون دی وجہ نال پنجابی ایوارڈ لین توں ای انکار کر دتا۔ دوچے پاسے پنجابیاں نوں تک لتو! اتنے دے سکوالاں کالجاں وچ بالاں نوں پنجابی توں دور کھیا جا رہیا اے۔ میں خود اجتنبے پرائیویٹ سکول چ 4.3 مہینے پڑھایا جس دی پریسل نے مینوں اپنے دفترچ کیہا کہ پنجابی زبان (Taboo) اے، دھیان رکھومنڈے پنجابی چ گل بات نال کرن۔

لوہڑی، وساکھی ماضی دا حصہ بن گئے بلکہ کجھ دنال پہلاں اک کتاب پڑھی جہد دے وچ ایناں دیسی تھواں دا ذکر کر کے اگے بریکٹ وچ (متروک) لکھا ہویا سی۔ یعنی اے تھواں 47 توں پہلاں منانے جاندے سی، ہن اے مک چکے نیں۔

چنگی طراں چیتے رکھو پنجابیو! ”پہلاں قوم مردی اے تے فیر اوہدی رہتل مردی اے“ جداں پہلاں بندہ مردالے تے مگروں اوپدیاں شیواں دی وڈ پے جاندی اے۔ اک ہو گل بڑی خاص اے کہ پنجاب وچ جدول وی ثقافتی تقریباں منانیاں جاندیاں نیں اوہناں چ سارے پاکستان دی نمائندگی دا ترک کا لادتا جاندا اے اور اے کم باقی صوبیاں چ نئیں کیتیا جاندا۔ اتنی لگدا اے کہ پنجابیاں نوں اپنی ثقافت منان تے کوئی غیر اعلانیہ پابندی لگی ہوئی اے۔

14 اگست نوں سارے صوبیاں چ قومی ثقافت دے رنگ ہونے چاہیدے نیں پر صرف پنجاب دی ثقافت منان دادن وی ہونا چاہیدا اے جداں باقی صوبے مناندے نیں۔ پنجابیاں داری ”نامعلوم افراد“ نوں حب الوطنی دے دورے پینے شروع ہو جاندے نیں۔ اپنی رہتل تے ثقافت رکھن دا اختیارتے ساہنوں رب دی کتاب وی دیندی اے۔ ارشاد باری تعالیٰ دامفہوم اے: اے لوکو! تھا نوں اک مرد تے اک عورت توں پیدا کیتیا گیا، تے فیر تھا دیاں قوماں تے برادریاں بنادیتاں لگتیاں تاں جے تھیں اک دوچے نوں پچھان لئیو۔ (پارہ 26، سورۃ الحجرات آیت 13)

اور اے گل سارے جاندے نیں کہ قوماں تے برادریاں دی پچھان اوہناں دی رہتل تے ثقافت ہوندی اے۔ ایس لئی میں پنجابیاں اگے منت تر لے پاؤ نداں وال کہ او اپنی رہتل نوں چیتے رکھن دادن وی منان، پنجابی بنن تے پنجابی بولیا کرن۔

اسیں پنجاب کا دے دوچے شمارے وچ پنجابی نوال سال شروع ہوں (یکم چیت/ 14 مارچ) نوں پنجابی کلھرڈے منان دی صلاح دیتی سی پر اے گل اگے نال ودھ سکی۔ قارئین اگے ایس معاملے تے گل اگاں تورن دی بنتی اے۔
(ماگ 2074 بکری، جنوری 2018ء)

فضل کامران (چیف ایڈیٹر) **پنجابیکا** **پاکستانیکا** **اسلامیکا** **پنجابیکا** **لائپرگزٹ** **انڈستان** **Industan Study Circle**

جنوری 2018ء سے انڈستان کے زیر اہتمام ”لائپرگزٹ“ نام کا اردو ماہنامہ اپنی اشاعت کا آغاز کرے گا جس میں لائپرگزٹ کی باتیں اور ادیبی سرگرمیاں خصوصاً حلقة ارباب ذوق فیصل آباد کو نمائندگی دی جائے گی۔ ان شاء اللہ

مکان نمبر 1/28-P مسلم پارک،
مسلم ٹاؤن نمبر 1 سرگودھا روڈ فیصل آباد
0323-7603760

اسٹڈی سرکل **انڈستان** **Industan Study Circle**

پھپان ہار

پیدائش: 1188ء (ملتان) وفات: 1280ء (پاکستان)

کلام بابا فرید گنج شکر

فریدا میں نوں منج کر، نکلی کر کر گٹ
بھرے خزانے رب دے، جو بھاوے سوٹ
منج (مونجی)، نکلی (چھوٹی)، بھاوے (مناسب لگے)

کوک فریدا کوک توں، جیوں را کھا جوار
جب لگ ثانڈا نہ گرے، تب لگ کوک پکار
را کھا (چوکیدار)، جب لگ (جب تک) بک (آواز)

فریدا ایسا ہوء رہو، جیسا لکھ میت
پیراں تلے تماڑیے، کدے نہ چھوڑیں پریت
لکھ (تکا)، تماڑیے (روندیں)، پریت (ساتھ)

فریدا پاؤں پار کے، اٹھے پھرہی سوں
لیکھا کوئی نہ پچھا ای، بے وچوں جاوی ہوں
اٹھے (اٹھ)، پار (پھیلا)، پچھا ای (پوچھے)

فریدا جا گناہی تال جاگ، ہوئی آئی پر بحات
اس جاگن نوں پچھتا نیں گا، گھنا سویں گارات
پر بحات (صحن)، بویں گا (سوئے گا)

زندگی دا وسا نہیں، سمجھ فریدا توں
کر لے اچھے عمل تے ہو جا سرنگوں
وسا، (بھروسہ)، سرنگوں (جھکنا)

موئی نٹھا موت تے، ڈھونڈے کائے گلی
چارے گٹھاں ڈھونڈیاں، اگے موت کھلی
نٹھا (جھاگا)، کائے (کھینیں) بکھڑاں (کونے) کھلی (کھڑی)

کنال، دندال، اکھیاں، سبھنال دیتی بار
ویکھ فریدا چھڈ گئے، مڈھ قدمی یار
سبھنال (سب نے)، مڈھ قدیمی (بہت پرانے)

فریدا ایسا ہو رہو، جیسے لکھ میت
پیراں بیٹھ تماڑیے، صاحب نال پریت
ہو رہو (ہو جاؤ)، بکھ (شکے)، تماڑیے (سلیے)

بُدھا تھیا شیخ فرید، کہنیں لگے ٹاہل
ٹنڈڑیاں جبل لانیاں، ٹنن لگی ماہل
ٹاہل (جسم کے اعضا)، ٹنڈڑیاں (رہت کے ڈبے)،
جل (پانی)، ماہل (رہت کی مالا)

رکھی نگلی کھاء کے، ٹھنڈا پانی پی
ویکھ پرانی چوپڑی، نہ تسانیں جی

اٹھ فریدا وضو ساز، صح نماز گزار
جو سر سائیں نہ نویں، سو سر کپ آثار
ساز (بانا)، گزار (ادا کر)، نویں (جھکائے)، کپ (کاٹ)

فریدا بڑے دا بھلا کر، غصہ من نہ ہنڈھاء
دیبی روگ نہ لگ ای، پلے سبھ کچھ پام
ہنڈھاء (رکھ)، دیبی (جسم میں)، لگ ای (لگنا)

میں جانیا دکھ مجھ گوں، دکھ سبھا ایہہ جگ
اپچے چڑھ کے دیکھیا، تال گھر گھر ایہہ اگ
جانیا (سبھا)، سبھا (سب)، ایسا (یہی)، اگ (آگ)

کا گا کرنگ ڈھنڈ ولیا، سکلا کھایا ماما س
ایہہ دونینال مت چھوہیو، پر دیھن کی آس
کرنگ (پنجر)، ڈھنڈ ولیا (نوچا)، سکلا (سارا)، پر (محبوب)

آپ سنواریں میں ملیں، میں ملیاں شکھ ہوء
فریدا جے توں میرا ہوریں، بھج گک تیرا ہوء
سنواریں (ٹھیک کریں)، جگ (دنیا)

ویکھو بندہ چلیا، چونہہ جنیادے کنخہ
عمل جو کیتے دنی ویچ، درگہ آئے کم
کنخ (کندھا)، دنی (دنیا)، درگہ (اللہ کے دربار)

فریدا اتحاں نکیے، جتھاں ون آنھے
نہ کو ساکوں جانیں، نہ کو ساکوں منے
ساکوں (تمیں)، اتحاں (وہاں)

فریدا راتیں چار پھر، ڈو سٹا ڈو جاگ
گھنستا سو وی گور منہ، لمبیا ایہہ ویراگ
ڈو (دو)، گھنٹا (کٹناعرصہ)، گور منہ (قبر میں منہ)،
لمبیا (اترے گا)، ویراگ (جدائی)

بے نمازا کتھیا، ایہہ نہ بھلی یہت
بکھی چپل نہ آتیا، پنجھ وقت میت
بھلی (بہتر)، میت (مسجد)

فریدا کھیتی اجڑی، گروی پر ریہا ممال
صاحب لیکھ مغلی، بندے کون حوال
لیکھا (حاب بتا)، مغلی (مانگے گا)

فریدا کو کینڈڑا تال کوک، کدے تال رب سنیبا
نکل ویسی پھوک، تال پھر کوک نہ ہو سیا
کو کینڈڑا (آہوزاری کرنا)، سنیبا (سنے گا)، پھوک (روح)

بے توں عقل لطیف، کالے لکھ نہ لیکھ
آپنے گریوان میں، سر نیوال کر دیکھ
لیکھ (قمرت)، گریوان (گریبان)، نیوال کر (جھکا کر)

دیکھ فریدا جو تھیا، داڑھی ہوئی بھور
اگا نیڑے آیا، پیچھا رہیا دور
تھیا (گزر)، بھور (سفید)، اگا (آخری وقت)

فریدا خاک نہ نندیے، خاکو جیڈ نہ کوء
جیوندیاں پیراں تلے، مویاں اپر ہوء
نندیے (براہمن)، جیڈ (جننا)

فریدا روٹی میری کاٹھی کی، لاون میری بھلکھ
جنھاں کھادی چوپڑی، گھنے سہن گے دکھ
کاٹھ (کٹڑ)، لاون (سالن)

کالے میڈے سے کپڑے، کالا میڈ اویں
گنھیں بھریاں میں پھراں، لوک کھینیں درویش
میڈے (میرے)، ویس (لباس)، گنھیں (گناہ)

بُدھا ہو یا شیخ فرید، کہنیں لگی دیہہ
بے سو ورھیاں جیونا، بھی تن ہو سی کھیبہ
کہنیں (کانپنے)، دیہہ (جسم)، کھیبہ (خاک)

گوکیندیاں، چاکیندیاں، متنیں دیندیاں بنت
جو شیطان ونجایا، سے کت پھیرے چت
کوکیندیاں چاکیندیاں (فرید و آہوزاری کرتے ہوئے)،
متنیں (عقل)، ونجایا (ضائع کیا) سے (وہ)، چت (دل)

بے عزتی کیتی تے گالاں وی کلڈھیاں جو یس You bloody Indian dogs (تم کتے ہندوستانی)۔ نظام کولوں ایڈی کنکی جیہی گلتے بے عزتی برداشت نہ ہوئی تے اک دن آلا دوالا ویکھ دے ہوئے اوہ سرکاری اسلحے سمیت ورکشاپوں بھج نکلیا۔

ہن اوہ انگریز تے اوہدے نظام دا باغی بن گیا۔

نظام دے گھر چھاپہ: سرکاری اسلحے سمیت نس جانا کوئی گھٹ وڈا جرم نہیں سی۔ اک وڈے انگریز افسر "کول" نے اوہنوں پھڑن لئی اوہدے گھر چھاپا ماریا۔ نظام تے ناں ملیا پر اوہنے جیہڑا اسلحہ اپنی بھٹی وچ بنایا سی اونکل آیا جیہڑا سرکاری تحویل چ لے لیا گیا۔ کیپین کول نے نظام دی ماں تو پچھ گھٹ کیتی تے اوہدے نال مار کٹائی وی کیتی۔ دو جے کمرے چوں نظام دی بہن اوہنوں بچان لئی آئی تے کیپین کول دی نیت اوہنوں ویکھ کے خراب ہو گئی۔ اوس شیطان نے اوہدی عزت تار تار کر دی۔ نظام دی ماں چیر کاں مار دی رہ گئی پر اوہ ظالم ناں ٹلیا۔

نظام دا انتقام: راتیں نظام گھر آیا تے ماں نے اوہنوں سب کجھ دس دتا۔ نظام نے اک ادھے دن چ ای اپنی بہن دا نکاح اپنے جگری یا شفیق نال پڑھوا دتا۔ ہفتے دس دن اس دے اندر اندر نظام نے بہن دی بے عزتی دا بدله اتھ لیا کہ اوہنے موقع ملدے ای کیپین کول نوں قتل کر دتا۔ کول دے قتل دی خبر غریب تے لاچار دیہا تیاں لئی ڈاہدی خوشی لے کے آئی کیوں جے اوروتاں دی بے حرمتی تے کساناں تو وگار لین چ پہلاں ای بدنام سی۔ فیر اک دن نظام دی ماں وی مر گئی۔ ہن نظام بوہتا چ گھروں بارای رہن لگ پیا۔ اوہدائلہ کانہ اک ویران حوالی سی جیہڑی "لگراں دی حوالی" توں مشہور سی۔

نظام دی مشہوری: اب کیپین کول دے قتل دیاں خبر اس گرم ایسی کہ نظام نے سینٹر سپرنٹنڈنٹ پولیس رونالڈ نوں وی اوہدے گشت دے دوران گھات لاء کے سینے چ برچھی مار کے قتل کر دتا۔ لوکیں ایداں دیاں خبر اس ن کے اندروں اندر بہت خوش ہوندے سی کیوں جے عوام دے نزدیک نظام لوہار ہن کے اک بندے داناں نہیں سی بلکہ اوہ تاں انگریزاں دے ظلم دے خلاف پنجابیاں دی مزاحمت دی علامت بن چکیا سی۔ غریب لوکیں اپنیاں فریاداں لے کے اوہدے کول آن لگ پئے۔ ایہناں وچ قصور دے پنڈ آس دی اک سکھ بیوہ "نیتاں" وی سی جیہڑی نظام نوں اپنا "پتر" آکھدی سی کیوں جے نظام اوہنوں دھرم دی ماں آکھن دے نال نال ویلے کو ملے اوہدے ول پھیرا پا کے اوہدی مددوی کردار ہنداسی۔ ایس عورت دا اک پتر سوجھا سنگھ وی سی۔ جہنوں اک واری پولیس پھڑ کے لے گئی تے اوہ دہائی دیندی دیندی نظام کول پکنچی تے فریاد کیتی: "وے نظاما! میر پٹ پھٹدا دے، اوہنوں فوجاں پھڑ کے لے گئیاں نیں۔"

پچھ تھاواں تے سوچھنے نوں میتاں دا زکار یورا آکھیا گیا۔ جہنوں اوہنے ماں و انگر پالیا۔

نظام دا باغی - نظام لوہار

پیدائش: 1835ء، شہادت: 1898ء، ذات: لوہار، پیشہ: لوہار علاوہ: موجودہ مشرقی پنجاب دے ضلع ترن تارن (پرانا ضلع امبرسر) دی تحصیل پٹی دے پنڈ سوہل وچ جمیا۔ تے قصور وچ دفن ہو یا۔ اوہدے جمن توں 22 ورھیاں بعد جنگ آزادی 1857ء لڑی گئی۔

گھر بار: نظام اک غریب لوہار دا پتیم پتھر سی۔ اوہدی بیوہ ماں لوکاں دے گھر کم کاج کر کے اپنی جوان دھی تے نکے پتھر نوں پال رہی سی۔ بیوہ ماں نوں نظام دی شکل وچ اپنا سہار انظر آ رہیا۔

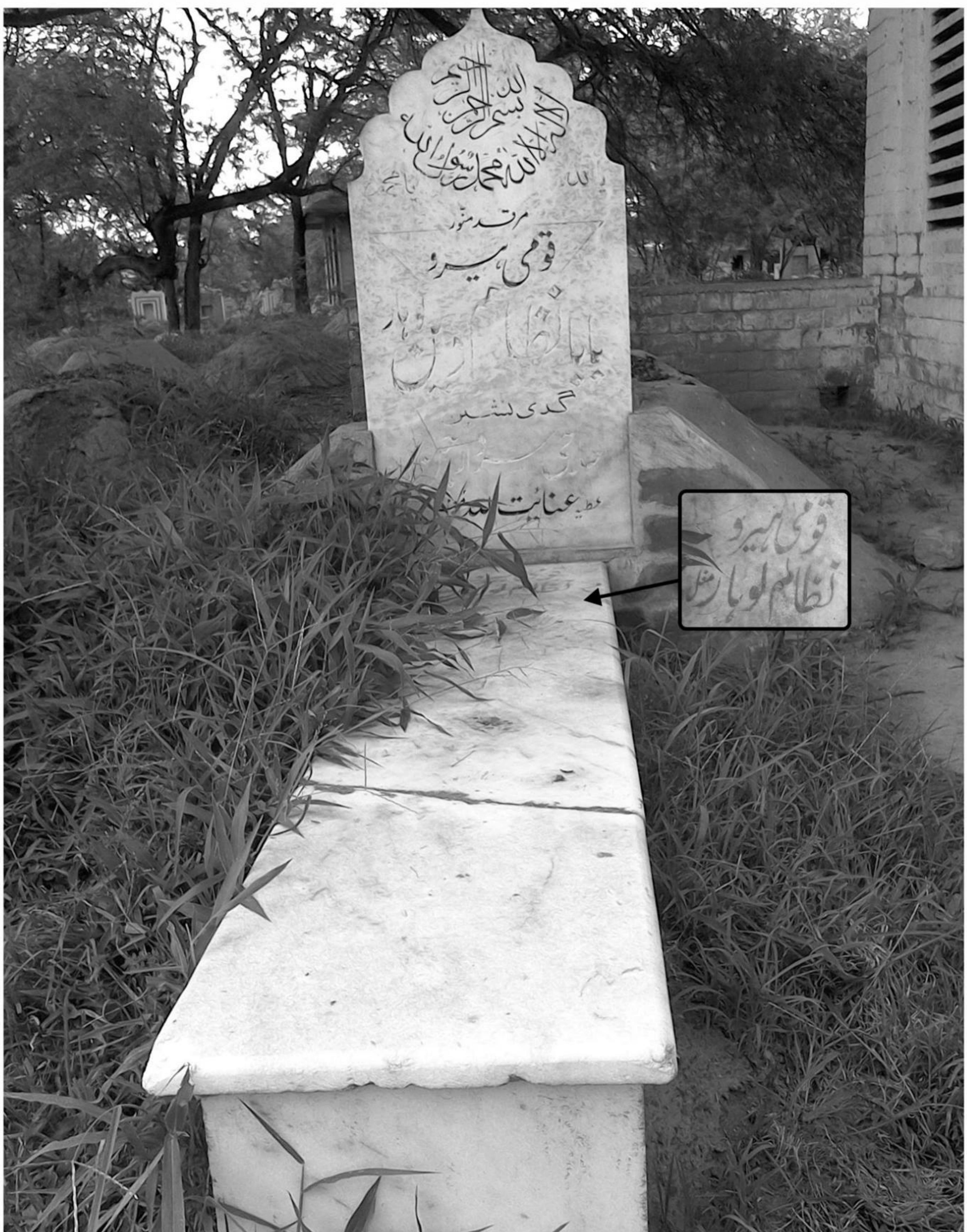
جوانی: نظام 14 ورھیاں دا سی جدوں انگریزاں نے 1859ء وچ پنجاب تے قبضہ کیتا۔ پنجاب دے غریباں دے حالات ایس قبضے توں بعد ہور خراب ہو گئے۔ نظام نوں وی اپنی پڑھائی چھٹ کے انگریز سرکار دی نوکری کرنی پئی۔ لوہار دا پٹ ہوں دی وجہ نال اوہنوں اسلحہ بنان تے اوہدی مرمت کرن دا کم ملیا، بد لے چ اوہنوں انگریز سرکار دی وردی، چھڑ پیے مہینے دی تختواہ تے لنگر پانی ملدا اسی۔

نظام دے شغل: لوہار دا پتھر ہوں دافیدہ ایہہ ہو یا کہ اوہنے سرکاری نوکری دے دوران توڑے دار بندوق (تینچہ) بنان دے نال نال اوہدی مرمت کرنا وی سکھ لیا تے جدوں اوہنے ایہہ بندوق گھر دی بھٹی وچ بنا کے اپنی ماں نوں وخلائی تے اوہنے نظام نوں چنگیاں جھاڑاں پائیا تے آکھیا: "جے کے نوں پتہ لگ گیا تے تیرا کیہہ بنے گا؟"

نظام دی انقلابی سوچ: انگریزاں دی نوکری پہلاں پہل تے چنگی لگی پر چھپتی نظام نوں پتہ لگ گیا کہ اوہجہے ہتھیار انگریزاں واسطے بنانداتے مرمت کردا اے۔ اوہ دراصل اوہدے اپنے ای لوکاں دے خلاف ورتے جاندے نیں۔ تے 1857ء دی جنگ نے اوہنوں ایس گل دا چوکھا احساس دلا دتا۔ 1857ء دی جنگ توں بعد انگریزاں نے اپنا مالی خسارہ گھٹ کرن لئی انجھے وا مالیے تے لگان وچ وادھا کر دتا۔ جنہے غریباں دا لک بھن دتا۔ نظام غریباں دا ہمدردی۔ او اک شوچدا سی کہ کساناں تے بھاری لگان کیوں لگایا گیا اے؟ وڈے زمینداراں دے ظلم وی او اکھیں تکدا سی تے سودخواراں دیاں بھریاں ہوئیاں تھوڑیاں چ اوہنوں غریباں داماں نظر آؤنداسی۔ اتھ ہو یا اوہدی سوچ ایس نظام توں باغی ہوندی گئی۔

انگریزاں نال پہلا پچھڑا: اک دن سرکاری چھاؤنی وچ نظام دا مرمت کیتا اسلحہ چیک کر دیاں ہوئیاں انگریز افسر نے بھورے جنہے نقص نوں کلڈھ کے اوہدی چنگی

نظام دے خلاف نظام دا اعلانِ بغاوت

نظام نے لوکاں نوں سمجھایا کہ "ظالم دی کوئی ذات تے مذہب نئیں ہنداد۔ تیس اپنے ول ویکھو، تھاؤ کے کول کچے کوٹھے نیں، دوجے پاسے جا گیرداراں دے کتے بستریاں اُتے سوندے نیں تے اوہناں دیاں گھوڑیاں اُتے دوشالے پائے جاندے نیں۔

امیراں دے ویاہوں تے بھنڈسدے جاندے تے کنجرنچائے جاندے نیں پر غریباں دیاں دھیاں داج ناں ہون کر کے ماپیاں گھر بیٹھیاں بیٹھیاں بڑھیاں ہو جاندیاں نیں۔

ایس سماج نوں بدلن لئی جواناں نوں قربانی دینی چاہیدی اے جویں ظالم جا گیرداراں دیاں پگڑیاں لاہ کے جتیاں مار مار کے ایہناں دے سر گنجے کر دیو۔

ظالم امیراں دامال لٹ کے غریباں چونڈ دیو

مزار عیاں تے کمیاں دیاں عزتاں لشناں والیاں دے سرو ڈھد دیو

سودخوراں دیاں تجویریاں بھن دیو

انگریز پولیس دے دلالاں تے مخبراں دیاں وکھیاں بھن دیو

اے راجہ مہاراجہ تے حاکم سب انگریزاں دے پالتکتے نیں، ایہناں نوں معاف نہ کرنا۔

عشق پائے پواڑے: اک دن نظام نوں پتہ لگیا کہ اوہدی منہ بولی ماں بیتاں بیماراے۔ نظام اوہنوں پیکھن واسطے اوہدے گھر گیاتے اوہ کلی پئی کھنگدی سی۔ نظام نے پچھیا کہ تیراپت سو جھا سنگھ تیرے کوں نئیں ہنداد؟ اوکتھے آ؟ بیتاں بولی کہ تینوں کی دساں؟ او نال دے پنڈ" جٹاں دا کھوہ" دی اک کڑی "چھیا ماچھن" دے مگر ای پھردار ہنداداے۔ پُت توں ای اہنوں سمجھا!

نظام نے اوہنوں گھر سد کے چنگیاں جھاڑاں پائیاں کہ اک تے تیری ماں بیماراے، دو جاتوں عشق دے چکراں چ پیا ہویا ایں۔ ماں دے کوں بھیا کرتے اوہدی خدمت کریا کر۔

ماچھن بیڑی ڈوبی: اگلے دن چھیا ماچھن (ایہنوں کئی ترینجی کتاباں چ اگریزاں دی مخبرتے جاسوس دیا گیا اے جنهوں نظام تک پہنچن لئی ورتیا گیا) نوں سو جھا سنگھ نے سب کجھ دس دیتا۔ او سن کے بولی "ایہہ کون ہنداداے تینوں جھاڑا پان والا؟ قتل تے او کردا پھردا اے تے ناں تیرا لگ جانا اے تے فیر توں ایس پھاہے

نظام دی طاقت چ واڌا: مسلمان تے اک پاسے غیر مسلمان نال وی چنگا سلوک ویکھ کے سارے دین دھرم دے من والے اوہدے جمایتی ہو گئے تے اخچ اوہدی طاقت چ ہوئی ہوئی واڌا ہوں لگ پیا۔ نادری بھٹی، پریماں سانسی (بدھو کے، راڑتے پنڈ، قصور سب ڈویژن)، پچھمن سنگھ عرف پچھو (موضع جھبال تحصیل قصور)، جیرونائی (پنڈ جا ہمن ضلع قصور)، گھما سنگھ مان تے اوہدا اوڈا بھرا دیو اسنگھ مان (پنڈ "تحصیل قصور)، چاغ ماچھی (موضع سرتچ تحصیل قصور)، کپور سنگھ، بھولا کمیار، نخومہرا، سو بھا سنگھ تے سندھ سنگھ جیہے نظام تے انگریز دے باغی سارے اوہدے نال آن ملے۔ نظام نے ساریاں کو لوں انگریزاں دے خلاف لڑن دی قسم لئی۔

انگریزاں تے اُنھے واہ حملے: نظام تے اوہدے ساتھی ہن انگریز پنجاب پولیس لئی دہشت تے خوف دی علامت بن چکے سی۔ اک واری اک انگریز ایس پی جان لیونے گل بات دے بہانے نظام نوں قتل کرن کی سازش کیتی پر نظام نوں پتہ چل گیا۔ اوہنے وی ملاقات دے بہانے جا کے اوہنوں قتل کر دیتا۔ ایس قتل نے انگریز سرکار چ تھر تھلی پادی۔ اگلے کجھ دنال دے اندر اندر نظام تے اوہدے ساتھیاں نیں 4 ہو رانگریز مار دیتے۔ فیروز پور، امبر سرتے اہور دی تحصیل چونیاں دا علاقہ اوہناں دے گھوڑیاں دیاں ٹاپاں نال کنبد اسی۔

نظام "اشتہاری": جدوں انگریز نظام نوں پھر چ ناکام ہو گئے تے فیر اوہناں نیں اوہنوں اشتہاری قرار دے کے اوہنوں زندہ یا مردہ پھر دے اشتہار ہر پاسے لا دیتے۔ جواب چ غریب کساناں نے راتوں رات چُپ چپتے نظام نال غداری کرن والیاں لئی موت دا اعلان کر دیتا۔

باغیاں دا اعلان

خبردار

جے کے نے نظام لوہار دے نال غداری کیتی یا اوہدی مخبری کیتی تے اوہدا گھر بار ساراں دے نال نال اوہدے واسطے سزاۓ موت دا اعلان اے۔

نظام لوہار زندہ باد

انگریزاں دا اعلان

ہوشیار باش

جیہڑا نظام لوہار نوں زندہ یا مردہ گرفتار کرے گا یا کروائے گا اوہنوں اک لکھ چوی ہزار رپے چار مربع زمین تے پکھری چ کرستی ملے گی۔

بھکم انگریز سرکار

نظام دی سماج سیوا

اک داری طاعون پھیلیں دی وجہ نال نظام دے کئی قریبی ساختی مارے گئے سی پر نظام بچ گیا۔ تداوی ہے حیاتی دی ایس مہلت نوں قیمتی جاندے ہوئے اعلان کیتا سی کہ "رب ساڑے کو لوں کوئی کم لینا چاہندا اے ایس واسطے اسیں بچ گئے آس۔"

نظام لوہار ظالم جا گیر داراں، سودخواراں تے امیراں دی اٹی ہوئی دولت نوں کساناں بچ وندھی جاندی اسی۔ اوہنے ایس دولت نال کئی دھیاں وہائیاں۔ اوہناں نوں داج دیتے، کھوہ بنوائے تے سراواں وی بنوائیاں۔ نظام نیں اپنے پنڈ سوبل وچ آپ سراں بنوائی جیہڑی سن 47 تک کھڑی اسی۔

شہید داجنازہ: ہزاراں بندے شہید دی زیارت تے جنازے واسطے قصور دے سول ہسپتال دے مردہ خانے تے نزدیکی قبرستان تک اکٹھے ہو چکے سی۔ انگریز سرکار نے ایس موقعے توں فیدہ چکن دا پروگرام بنایا تے اعلان کر دیا کہ جنازہ پڑھن والے ہر بندے نوں پہلاں دور پیے جمع کروانے پین گے۔ لوکاں نے جنازہ پڑھن لئی چندہ اکٹھا کیتا۔ اس طراں ایس جنازے بدے انگریز حکومت دے خزانے بچ گھٹ و گھٹ پینتی ہزار رپیے جمع ہوئے۔

شہید نوں قصور دے دائم الحضوری قبرستان (موجودہ میونسل کمیٹی والی سڑک) بچ دفن کیتا گیا۔ قبرتے عقیدت منداں نیں اینیاں چادر اس چڑھائیاں تے پھل پائے کہ اوہدی قبرتے پھلاں دا ڈھیر لگ گیا۔

ہسپتال دا انتقام: جدول ہیتاں نوں پتہ لگایا کہ اوہدے پت دی مخبری تے پولیس پارٹی نے گھرتے چھاپے ماریا سی جیہدی وجہ نال اوہدا منہ بولا پت شہید ہویا تے اوہنے اپنے پت سوچھے دی بندوق دے نال ای اوہنوں گولی مار دی۔ ہیتاں نیں ایہدے تے ای بس نئیں کیتی بلکہ گولی مارن توں بعد اوہ اپنے مردے ہوئے پت کول گئی جیہڑا منہ بھانے ڈگا پیا سی۔ اوہنوں سدھا کیتا تے آکھیا: "سن وے سو جھیا! چیتے رکھیں! میں تینیوں اپنا دوہنیں اوہنیں۔" فیر گھر دے باہر کھلوتے جرو جھن نوں جا کے اوہدے مرن داد سیانا لے آکھیا کہ توں گواہ رہیں کہ میں ایہنوں کیوں ماریا اے۔

ایس طراں پنجاب دی ایس عظیم ماں نیں رنگ، نسل تے مذہب دی پرواکیتے بغیر پنجاب نال غداری کرن والے اپنے کلم کلے پت نوں جانوں مار کے نظام لوہار دی شہادت دا بدله لے لیا۔ (جو والہ پنجاب دے لجپاں پتر ازا قبائل اسد، پنجاب کا مقدمہ۔۔۔ از عینیف رامے)

نظام لوہار دی قبردیاں تصویر االئی ادارہ باباۓ قصور دا کٹھ مریاض انجمن دا مشکوراے

چڑھیں گا۔ میری من تے اوہنوں ماں تے اپنے کولوں پر اس ای رکھتے انگریز سرکار نوں اوہدے بارے سب کجھ دس دے۔ ویکھ بدے لچ پیسے ولی ہسن گے تے نالے چار مر بعے وی۔ فیر آپاں ساری حیاتی آرام نال کٹاں گے۔

سو جھے دی مخبری: اگلے پھیرے جد نظام ہیتاں نوں ولی ہسن آیا تے سو جھا سنگھ نے چھیا ماچھن دے کہن بچ آکے تھانہ بھڑیا لہ بچ مخبری کر دی کہ نظام لوہار اج ساڑے گھر اے تے کل "کا لے کھوہ" واپس چلا جاوے گا۔ پولیس پارٹی نے تھوڑی دیر وچ ای سو جھے دے گھر نوں گھیرا پالیاتے نظام نوں ہتھیار سٹن تے گرفتاری دین دا حکم دتا۔ ہیتاں گھر نئیں سی تے نظام آرام کر رہیا سی۔ پولیس دے کھڑاک سن کے اوہدی اکھکھلی۔ نظام کوں ایہہ سوچن دا ولیہ نئیں سی کہ مخبری کیہنے کیتی کیوں جے ہن دیر ہو چکی سی تے سپاہی مکان دی چھت تے ولی چڑھ گے سن۔

شہادت: ہتھیار سٹن تے گرفتاری دی وارنگ دے باوجود نظام باہر نال نکلیا تے پولیس پارٹی نے خوفزدہ ہو کے بے تھانہ فائز نگ شروع کر دی۔ نظام نوں گولیاں دی بوچھاڑ توں بچ کے نس لئی انوکھا طریقہ سمجھیا۔ اوں نے کمرے وچ پی لوبے دی کڑاہی نوں اپنے سرتے مودھا مار لیا۔ کڑاہی دی وجہ نال اوہنوں ولکھن بچ مشکل ہو رہی سی پر فیروی اوہنے گھوڑی اُتے بہہ کے واہ گاں پھڑیاں تے گھوڑی دامنہ دروازے ول کر کے سیٹی ماری۔ گھوڑی مالک دا اشارہ سن کے اکھ پنڈ یاں کمرے چوں باہر نکلن لئی ہوا ہو گئی۔ پر کمرے چوں نکلدے ہوئے نظام دامتحابو ہے دی سر دل نال اینی زور دی وجیا کے لوہے دی کڑاہی اوہدی کھوڑی بچ کھب گئی تے او گھوڑی توں کمرے وچ ای تھلے ڈگ پیا تے گھوڑی ویہرے بچ پکنچ گئی۔ گھوڑی ویہرے وچ ویکھ کے پولیس نے اوہدے تے فائز نگ شروع کر دی جیہدے نال گھوڑی او تھے ای ماری گئی۔ خالی گھوڑی ویکھ کے ولی پولیس دامکان اندر روڑن دا حوصلہ نئیں ہو رہیا سی۔ اوہناں نے فائز نگ جاری رکھی تے باہر نکل کے ہتھیار سٹن دے اعلان کر دے رہے۔ تھوڑی دیر بعد ڈردے ڈردے اوپھلاں ویہرے تے فیر کمرے بچ ڈرے تے ویکھیا کہ نظام کمرے دے دروازے کوں ڈگیا پیا اے تے شہید ہو چکیا اے۔ اوہنوں اک ولی گولی نئیں لگی سی۔ اوہدی شہادت کھوڑی پھنس جان دی وجہ نال ہوئی سی۔ پولیس نے ڈردے ڈردے نظام نوں ہتھ لا یا۔ موت دی تصدیق کیتی تے انگریز افسراں نوں اطلاع دے دی گئی۔ سارے علاقے بچ رولا پے گیا۔ پنڈ دے سارے لوکیں اکٹھے ہو گئے۔ نظام لوہار دی شہادت کوئی کنی جیہی گل نئیں سی۔ نظام دی لاش نوں پوسٹ مارٹم واسطے قصور دے سول ہسپتال بچ پہنچایا گیاتے او تھے ای دفن کرن دافیصلہ کیتا گیا۔

پر اندا / پر اندری

پر اندا سے دا استمال پیالہ نالے / پر اندا یاں دا قدیم گھر سمجھیا جاندا اے۔ جد کہ پاکستان چ جنوبی پنجاب (سرائیکستان) دے روایتی نالے پر اندا دے دونوں ای مشہور نیں۔ پر باقی شہراں لاہور، کراچی، حیدر آباد چ آسانی نال مل جاندے نیں۔ ☆ پاکستانی پنڈاں چ 8-10 ال دیاں نکیاں بالڑیاں ایتوں ورتناں شروع کر دیندیاں نیں۔ ☆ پیلے رنگ دا پر اندا مایوں، مہندی تے موسم بھارچ سرخ رنگ دا پر اندا اوہ ہٹی واسطے ☆ گوٹے سورخاں موقعیاں لئی تے باقی رنگ سارا سال ورتے جاندے نیں

اج کل دے سے پر اندا یاں: روایتی پر اندا یاں چ ہن جدت آندی جارہی اے۔ سوتی تے ریشمی دھاگے دے نال نال تارے، شیشے، زری، تلا، گھنگھرو، نکیاں گھنٹیاں وی ورتیاں جا رہیاں نیں۔ نالے دی سجاوٹ دا بوجتا سامان ہن مشیناں تے بن رہیا اے ایس لئی خواتین / مرد کاریگراں دا استمال گھٹ رہیا اے۔

پر اندا کیوں بن داۓ؟

پر اندا بناں لئی پیچی، دھاگہ کنگھاتے ”اڈہ“ چاہی داۓ۔
پر اندا دے حصے اے عام طور تے سادہ تے اک اوی رنگ دا ہند اے۔ اے دھاگے دیاں تن گچھیاں نوں خاص گھنڈھ نال بنخ کے بنایا جاندا اے۔ ایس طراں کر دے ہوئے تھماں دے نال نال کنگھا ورتیا جاندا اے۔
تحلے والا حصہ ایتوں ”پھل“ کہندے نیں۔ اے تن حصیاں ٹیٹھیاں ہندے۔
انگوری اے اوہ حصہ اے جیہڑا پر اندا دے اوپر والے حصے نال جڑیا ہندے۔
صرداجی اے انگوری تے پھل دے وچکارتے دواں نوں جوڑ داے۔
ایہہ حصہ سب توں ودھوہ بنا بنا جاندا اے۔
پھل پر اندا دے دا خیر دا چلا سرا جھدے تے عام طور تے پھمن لائے جاندے نیں۔

Courtesy: STUDY OF TRADITIONAL PARANDI AND NALLA MAKING FOLK ART OF MALWA REGION OF PUNJAB By Bhupesh Saini (Mumbai)

(1): تینویاں (عورتاں) دے سردے وال جس دھاگے / فینتے نال بنخے جاندے نیں، گت دی گوندوں پکا کرن لئی اتنا جے اوکھل جاوے۔

(پنجابی اردو ڈکشنری / سردار محمد خاں / پاکستان پنجابی ادبی بورڈ)

(2): عورتاں دے والا نوں بخشن والا دھاگے دار لاما گچھا (پنجابی اردو لغت، اردو سانس بورڈ / تحریر بخاری)

پر اندری: چھوٹا پر اندا جیہڑا عام طور تے بالڑیاں پاندیاں نیں تے ایہدے وچ پھل نئیں ہندابلکہ دھاگے دے تن پچھے ای خیر تک جاندے نیں۔

پر اندل: جیس عورت نے پر اندا پایا ہو وے۔

پر اندا سے دا آغاز: دیا جاندا اے کہ پر اندا سے دا استمال سابق ریاست پیالہ (موجودہ مشرقی پنجاب) دے شاہی گھرانے دیاں مہارانیاں نیں شروع کیتیا۔ مہارانیاں نے پر اندا دے نچلے حصے نوں سجاوٹی بنایا تے اوپری لمباں اینی رکھوائی کہ سجاوٹی حصہ ساڑھی دے پلوتوں باہر رہوے تے صرف اوہی نظر آوے، والا نظر نال آون۔

پر اندا یاں دیاں قسمیاں

جالی والا پر اندا جالی والا پر اندا سب توں قدیم ڈیزائن سمجھیا جاندا اے۔ پیالے دیاں رانیاں نے ”قلعہ مبارک“ دیاں جالیاں توں متاثر ہو کے کاریگراں توں اے ڈیزائن بنوایا۔

موتی پر اندا موتی جڑے پر اندا سے پیالہ دے شاہی خاندان چ سب توں ودھ مشہور سی کیوں بے اے ویسے چ زیوراں نال رلدے سی۔

جلیبی پر اندا پنجاب دی قدیم سوغات جلیبی دی شکل نال ملدا ہویا اے پر اندا وی مشہور ہویا۔ ایس دے نچلے حصے دے ڈیزائن جلیبی وانگ گھمن کھیریاں کھاندے سی۔

لڑو پر اندا جلیبی وانگ اس دا نال وی کھان والی شے تے رکھیا گیا۔ ایس پر اندا دے نچلے حصے چ آن دے نکے نکے گولے بناتے جاندے سی۔

شیشہ پر اندا شیشہ پر اندا بنا دا خیال شہزادیاں دے کپڑیاں توں لیا گیا۔ فی محل دیاں کنڈھاں تے وی شیشہ کاری ہندی سی۔ ایس پر اندا دے نچلے حصے تے نکے نکے شیشے لائے جاندے سی۔

تلے دار پر اندا تلاویسے تے ہر پر اندا چ ورتیا جاندا اے کیوں بے اے پر اندا سے چ چمک پیدا کردا اے۔ پر تلے دار پر اندا تے سارا کم ای تلے دے نال کیتیا جاندا اے۔ پیالہ دے تلے دار پر اندا مشہور نیں۔

کالے رنگ دا پراندا

کالے رنگ دا پراندا (سریندر کور، پرکاش کور)
 ساڑی بے سچنانے آندا
 نی میں چم چم رکھدی پھراں
 تے پتاں بھار نجھدی پھراں
 کلاں اے پراندا نامے مینڈھیاں وی کالیاں
 امبری گھٹاواں اج کالیاں
 خوشی وچ نچاں میرے نال پتیاں نچیدیاں
 کناس وچ پتیاں ہوئیاں والیاں
 نی میں کچھ کچھ جھلکدی پھراں -- تے پتاں بھار--
 سچنان داہا سے مینوں دے گیا دلا سہ
 اوہدے قدمائچ رکھدیاں دل نی
 پھلاں اوتے جویں کوئی بھور بیٹھا جا پدا اے
 ان جھاوہدے مکھڑے داتل نی
 نی میں لک لک تکدی پھراں -- تے پتاں بھار--
 رُڑھ پڑھ جانا چن امبراں دا اڑیوں
 مینوں فیر لک لک تکدیا اے
 امبراں تے رب دی واء سانوں جھلکدی نہیں
 تایبیوں اوہنوں تکنوں نہیں ڈکدا اے
 نی میں اکھیاں نوں ڈکدی پھراں -- تے پتاں بھار--

کالی تیری گت تے پراندا تیرالاں نی

کالی تیری گت تے پراندا تیرالاں نی
 روپ دیئے رانیے پرانے نوں سنبھال نی
 کناس وچ بندے تیرے روپ داشنگھارنی
 مٹھے تیرے بول مونہوں بول اک واردنی
 پیلاں پاؤندی اے نی تیری موراں جیہی چال نی
 کالی تیری گت تے پراندا تیرالاں نی --
 چن جیہے مکھڑے تے گلھلا لیاں
 مہکدی جوانی جیویں چنے دیاں ڈالیاں
 جھلکی نیں او جاندی تیرے روپ والی چال نی
 کالی تیری گت تے پراندا تیرالاں نی --
 دھیے نی پنجاب دیئے گدھیاں دی رانی توں
 کھیتاں دی بھار آس تے چونکے دی سوانی توں
 پیار دی بجھارن ایس تے پیار دا سوال نی
 کالی تیری گت تے پراندا تیرالاں نی --

ٹنگے رہندے کلیاں دے نال پراندے

جنہاں دے راتیں یارو چھڑے
 بولن نالوں چپ چنگیری، چپ دے نالوں پردا
 جے منصورناں بولدا، تے سولی کا ہنوں چڑھدا
 ٹنگے رہندے -- -- --

ناں سونا ناں چاندی کھٹیا، دولت شہرت فانی
 عشق نے کھٹی جدوی کھٹی، دنیا وچ بدنا می
 ٹنگے رہندے -- -- --

ناں اکھیاں پر دیسی دے نال، لاوندی ناں پچھتاوندی
 گلی واں کدی نیں سوندے، توں سیے کیوں سوں گئی
 ٹنگے رہندے -- -- --

وچ چنان دے ڈبڈی سوہنی دھروں آواز آیا
 دنیادے وچ کچیاں نیں دس کس نوں پار لنگھایا
 ٹنگے رہندے -- -- --

عشق کماو ناسو نے ورگا، یار بناو نے ہیرے
 کے بزار چمل نیں میرا عشق دی اے تصویرے
 ٹنگے رہندے -- -- --

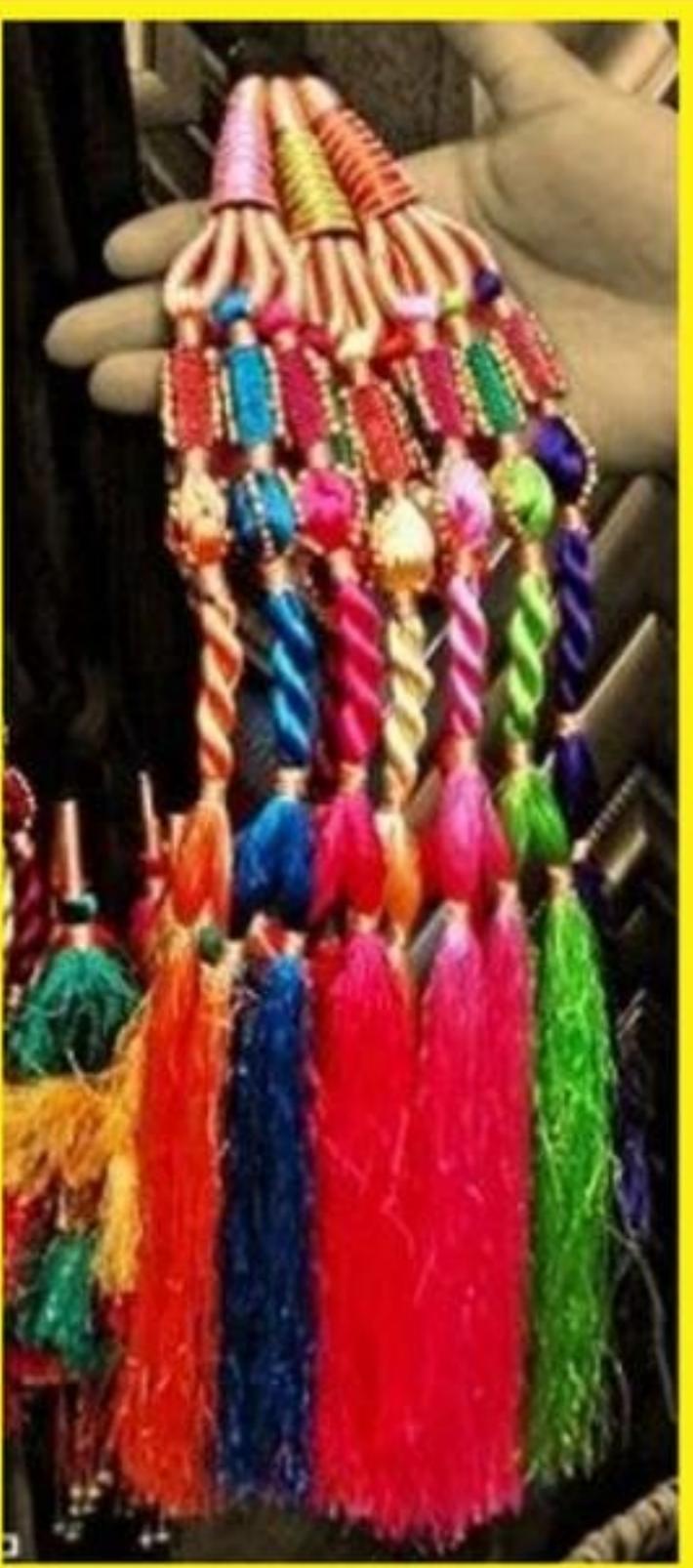
لکھاں شمعاں جلیاں، لکھاں ہو گزرے پروانے
 ابھ وی بھے کر چھتیا جاندا، چھتندے عشق اکانے
 ٹنگے رہندے -- -- --

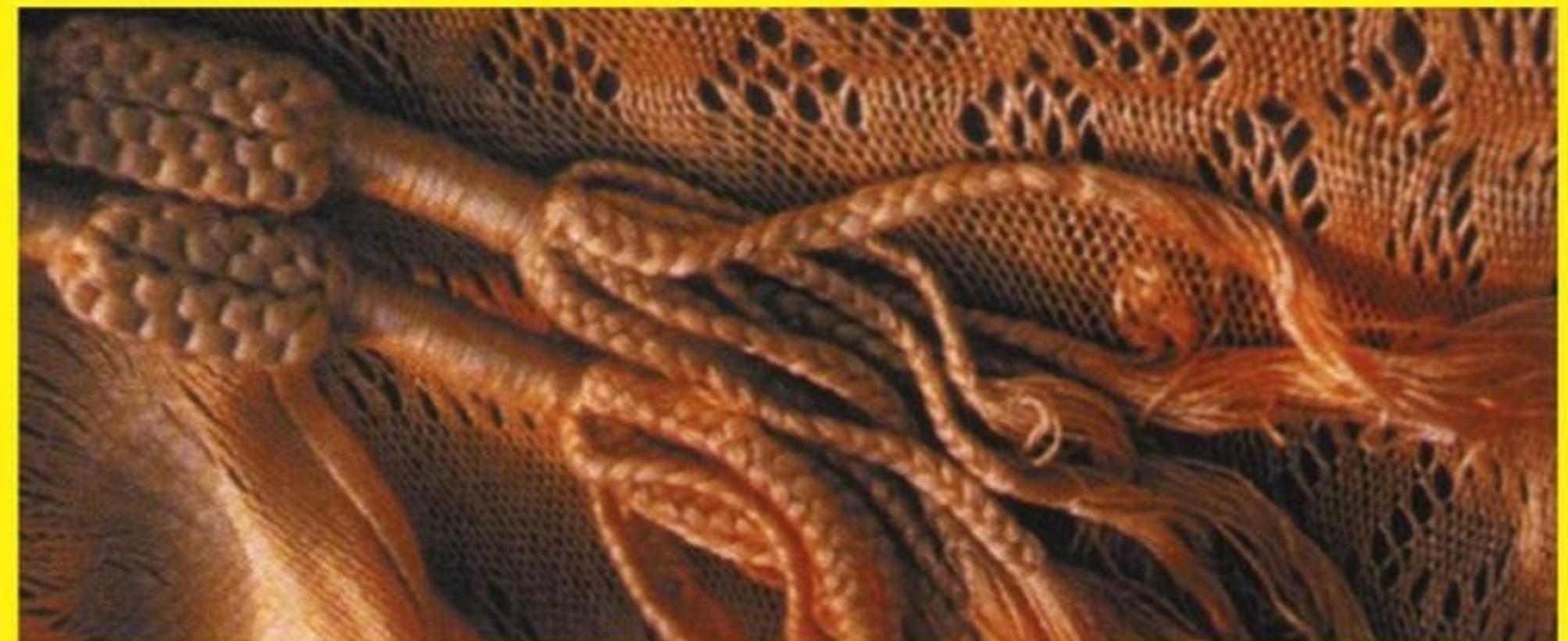
عاشق، چور، فقیر خدا توں منگدے گھپ ہمیرا
 اک لشاوے، اک لٹے، اک کھدے سب کچھ تیرا
 ٹنگے رہندے -- -- --

میں گروآں داداں کہاواں، لوک کہن مر جانا
 دویں گلاں سچیاں مترا، سچ توں کی گبھراونا
 ٹنگے رہندے -- -- --

تسیں لنگ جانا وے ساہنوں ٹنگ جانا
 تسیں آؤ نانیں کے نیں ساہنوں لاونا نیں
 پراندے دی گندھ

نالا/ نارٹا

ازار بند، کمر بند، شلوار بند

نالے دیاں قسماءں دو وڈیاں قسماءں ہندیاں نیں: سوتی تے ریشمی، پر

ایہناں دے علاوہ فینی نالے وی بندے نیں جو موتیاں والا، تلے والا، شنیشے والا نالا

نالے بُننا پرانے ویلیاں چ نالے بنان دا کم دادیاں، نانیاں کر دیاں

سن تے دھیاں دھیانیاں وی اوہناں ول ویکھو ویکھی ایہہ کم سکھ لیبید یاں سن۔ ایداں

دے کم ہانڈی روٹی تے کم کاج توں فارغ ہون توں بعد کیتے جاندے ہی۔

منجی نوں کندھ نال کھڑا کر کے دو آس باہیاں و چکاراک رسی بنھ دتی

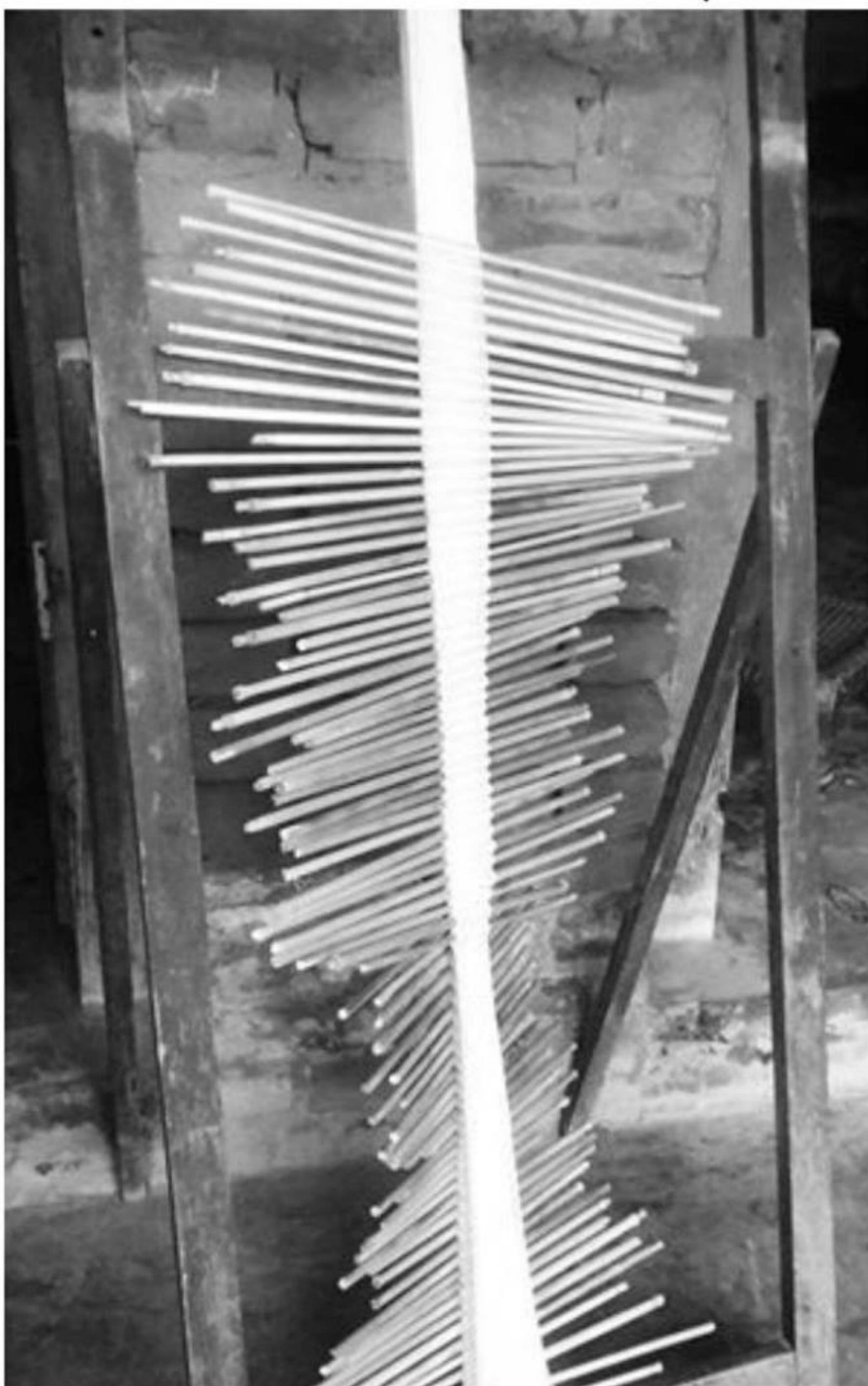
جاندی، نالے دے دھاگیاں دا اک پاسا ایس رسی نال تے دوجا پاسا اوس سوتی نال

گھمدار ہندی جیہڑی نالا بُنن والی اپنے پیراں تھلے ڈب کے پیٹھی ہوندی سی۔ ایس

طراف تانا تنی جاندی تے نالا بُنی جاندی۔ نالے دی ہرتانی تے باریک کانے ہور

لگدے جاندے تے اخیر تے نالے دیاں گنڈھاں وغیرہ بنھ کے اوہنوں کٹ کے فیر

کانے کڈھ لئے جاندے۔

بان لئی سامان

دھاگہ (ریشمی، سوتی)، کانے، منجی

(کندھ نال لاء کے کھڑی کیتی ہوئی)

یا منجی دی تھاں تے "اڈہ"۔

لمبائی

عام لمبائی 2 میٹر تک ہندی اے۔

استمال ستمن، پچاۓ یا گھرے نوں کرناں بنن لئی۔

ساڈے تے ویہڑے وچ تانا تنی دا

لاڑے دا پیو تے کانا سنی دا

شہر چ روی پی

اوچند ماہی جے چلیاں پیٹیاں

اوچھوں لیا ویں ریشمی نالے

ادھے چٹے تے ادھے کالے

نالے دا کھسرا استمال

جنوبی پنجاب دے علاقیاں چ موتیاں والے فینی نالے ورتن والے شوقيں بندے شلوار دا نالا

بنھن توں بعد اوہ دا موتیاں والا سر اقیض دے چاک چوں باہر یا سامنے لکھجھڈ دے نیں۔

نویں دیلے

اج کل باقی چیزیاں دی طرح نالے وی زیادہ تر مشینیاں تے ای بنتے جا رہے نیں، پر

بھجے وی دور دراز دے پنڈاں تھانوں چ ایہہ گھر اس چ ای بنتے جاندے نیں۔

بہشتی ماشکی

باہمن

پنہارا

سقہ

ماشکی: مشک را بیس پانی ورتان والے نوں کہندے ہیں۔

بہشتی: مسلمان ماشکی نوں کہندے ہیں (یعنی پانی پلا کے جنت بچ جان والا)

باہمن: ہندو ماشکی نوں باہمن کیہا جاندا ہے۔

پنہارا: سنسکرت تول اردو زبان بچ آیا۔ لوکاں دے گھر اس بچ پانی پہنچان والا۔

سقہ: عربی زبان بچ پلان والے نوں سقہ کہندے ہیں۔

پرانے ولیاں بچ پنڈتے پنڈ، شہراں وچ وی ماشکی اک ضرورت سمجھیا

جاندا ہے۔ پنڈاں وچ تے میلے ٹھیلے دیاں موقیاں تے پانی پلانا، شہراں وچ سڑکاں،

گلیاں وچ پانی چھڑ کاناے سب کجھ ماشکی کر دے سی۔

خاص خاص گھر اس وچ وی ماشکی پانی بھرداتے مہینے بعد پیے لیندا ہے۔

پرانے ولیے گھر اس بچ نکلنے نہیں ہوندے سی۔ پنڈ بچ اک ادھا کھوہ ہندرا

سی ایس لئی زمیندار تے پرده دار گھر اس وچ ماشکی مشک دے نال پانی دیندا ہے۔

پنڈاں تھواں بچ کے افرادے آن توں پہلاں ماشکی پانی چھڑ کر دا ہے۔

شادی ویاہ تے دیگاں تے بارات وغیرہ لئی پانی دیندا ہے۔

شیخ عباسی (موجودہ ماشکی)

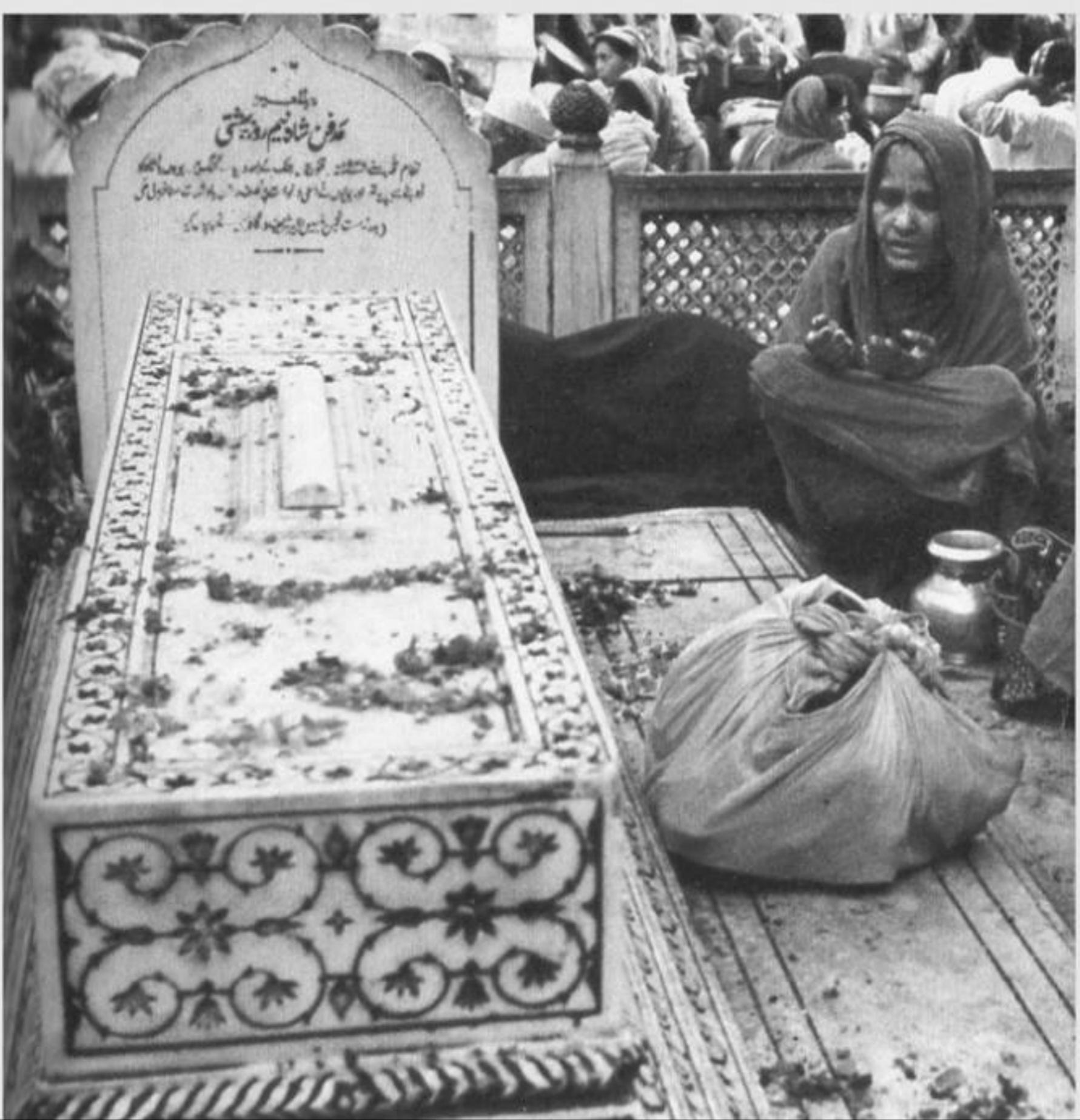
انڈیا بچ بعض ماشکی اپنے آپ نوں شیخ عباسی کہلوانا وی پسند کر دے نہیں۔ اوہناں دا کہنا اے کہ واقعہ کر بلائج عباس علم بردار اپنے مشکیزے توں پانی بھردے ہوئے شہید ہوئے، تے ساڑا وی ایہو کم اے۔ انڈیا بچ ماشکیاں دی اک باقاعدہ برادری ”آل انڈیا جماعت العباسی“ دے نام توں موجوداے۔ جد کہ دوسرا برادری ”مہاراشٹرا بہشتی سماج“ کہلاندی اے۔

نظام سقہ: اُدھے دن دا بادشاہ

1540ء چ مغل بادشاہ ہمایوں جنگ قوچ چ شیر شاہ سوری توں ہارن

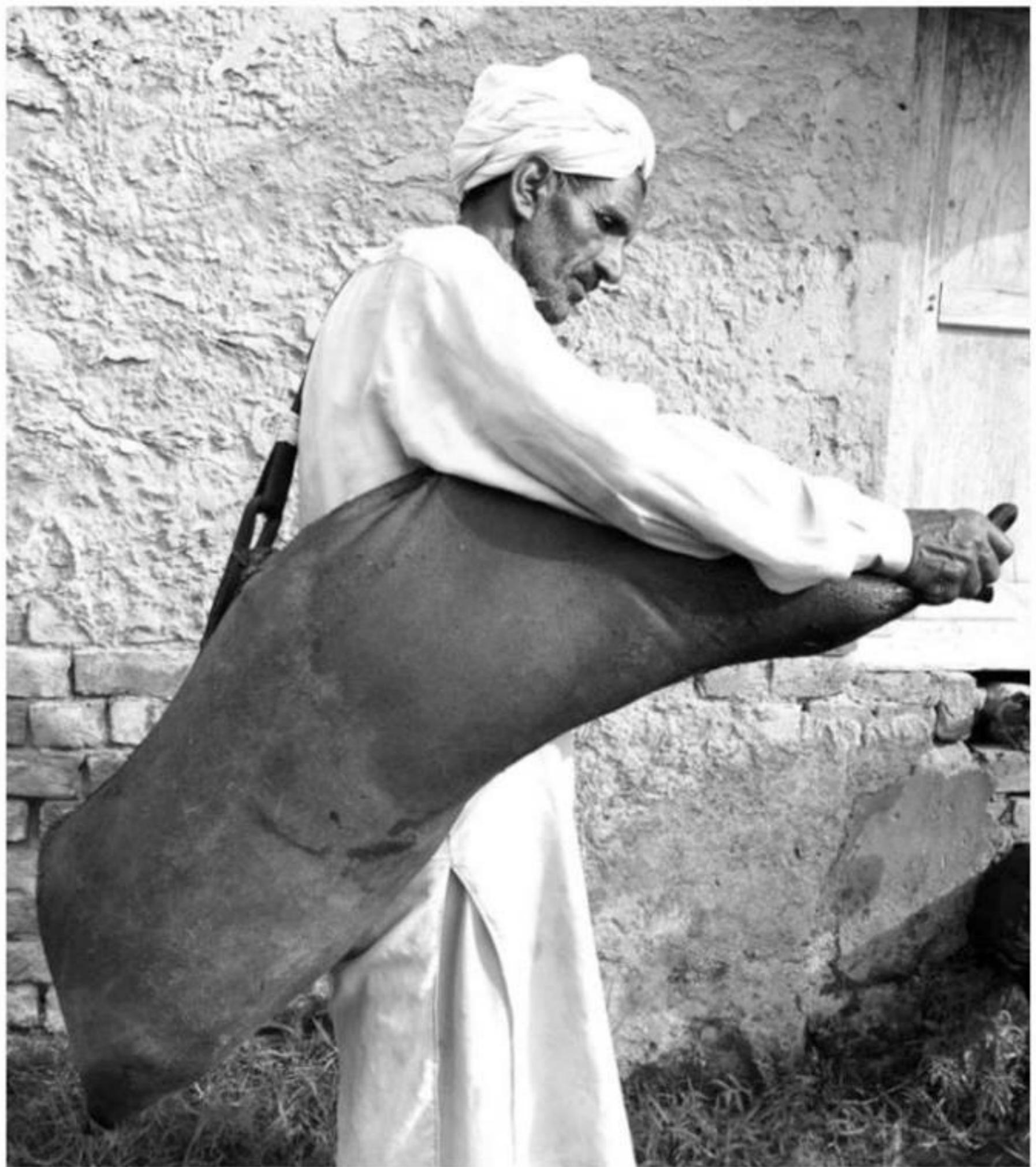
توں بعد ایران ول جا رہیا سی، دریائے گنگا پار کر دے ہوئے بادشاہ دا گھوڑا اوہدے تھاں پر نکل گیا تے اوہ غوطے کھان لگ پیا۔ ایس موقعے تے نظام سقہ رحمت دا فرشتہ بن کے مددنوں آیا تے ہمایوں نوں اپنی مشک دی مدد نال کنارے لایا۔ ہمایوں نے چنگا ویلا آن تے اوہدے نال انعام دا وعدہ کیتا۔ جدوں ہمایوں دوبارہ بادشاہ بنیاتے نظام سقہ اوہدے دربار چ پہنچیا تے اوہدے کو لوں انعام چ ادھے دن دی بادشاہی منگی۔ بادشاہی ملن تے اوہنے اپنی مشک نوں کٹ کے چڑے دے سکے جاری کیتے۔ اوہدی وصیت تے اوہنou خواجہ معین الدین چشتی اجمیری دی درگاہ دے احاطے چ دن کیتا گیا تے اوہدے کتبے تے ” مدفن شاہ نیم روز بہشتی“ لکھیا گیا۔

مشک یا مشکیزہ کیوں بند داے

مشک فارسی لفظ اے جس دا مطلب چڑے دا ایسا تھیلا جس وچ پانی بھریا جاندا اے۔ مشک بنان لئی ڈے کبرے یا بکری دی کھل ورتی جاندی اے۔ کھل اتارن توں بعد اک مہینے تک دھپ چ رکھ کے سکائی جاندی اے۔ فیر گردے پتیاں دا پانی باوال کے اوس پانی وچ دس دنال لئی اوہنou ڈبو یا جاندی اے۔ ہن ایہد اصل رنگ بدل کے لال ہو کے مضبوط چڑا بن جاندی اے۔ فیر ایہنou ریشم دے دھاگے نال سی کے غیر ضروری سوراخ بند کر کے صرف گردن والا سوراخ پانی کڈھن / پان لئی باقی رکھیا جاندی اے۔

چھوٹے کبرے / بکری دی کھل نال بنائی جان والی مشک نوں ”کلی“ کہندے نیں۔ ایہنou عام طورتے چرواہے ورتدے نیں کیوں جے اے وزن چ ہولی ہندی اے۔

عراباں دے ماشکی

عرباں دے حرم وچ خصوصاً پانی پین پلان تے بھرن دا الگ محکمہ سی جس نوں ”سقایہ“ کہندے سی۔ سقایہ دا مطلب پانی پین پلان تے بھرن دا انتظام کرن والا۔ مکہ چ اے ذمہ داری بنو ہاشم کوں سی۔ چ دے موقعے تے خاص انتظام کر دے ہوئے چڑے دے حوض بنوا کے کعبہ دے صحن چ رکھے جاندے سی۔ ماشکی جنگاں دے دوران وی اپنی خدمت جاری رکھدے سی۔ طرابلس دی جنگ چ پانی پلاندیاں شہید ہوں والی پچی فاطمہ تے علامہ اقبال نے اک نظم وی لکھی سی۔

کوئی: ایہد افظی مطلب اے بانہواں چ بھر لینا یاں بغلگیر ہونا۔ اتنی وی خالف نوں پھرن دی کوشش کیتی جاندی اے۔

ساهی / ساہ پاون حبانا: اکو ای ساہ چ دوجی ٹیم دے کھڈاری نوں ہتھ لان لئی جان والے نوں کہندے نیں۔ اوہ کوڑی کوڑی کہند ا جاند اے۔ ایہنوں کہندے نیں ”ساہی، ساہ پاون چلیاے“

لاکڑی: لکڑی دی سوٹی پھڑا کے گراونڈ وچ کھلارے گئے آدمی نوں کہندے نیں۔ اے لاکڑی اگے وھن والیاں تماشا یاں نوں لکڑی ناں پچھاں ہٹائی رکھدا اے۔

مرگیا: جے ساہی، دوجی ٹیم ہتھوں پھڑیا جاوے تے کہندے نیں ساہی ”مر گیا“۔ مرن والا کھڈاری ٹیوں باہر بھاڑتا جاند اے۔ ایس طرح جے ساہی کامیاب واپس آجاوے تے دوجی ٹیم دا جا پھی ”مر گیا“، سمجھیا جاوے گا۔ (ایہہ ٹرم پڑ کوڑی وچ استعمال ہوندی اے۔)

کھھید مُمکنا: کھھید او دوں مُمکدی اے
جدوں اک پاسے دے سارے کھڈاری ”مر جاؤن“۔

کوڑی دیاں قسمات

پڑ کوڑی: اک ٹیم دا کھڈاری کوڑی کوڑی کہند ا مختلف ٹیم دی حد وچ وڑدا اے۔ جے اوکو ساہ وچ مختلف کھڈاری نوں ہتھ لاء کے واپس آجائے تے جہنوں ہتھ لگیا سی او ”مر گیا“ تے اوہنوں ہمن گراونڈوں باہر بھاڑتا جاوے گا۔ پر جے ہتھ لان لئی جان والا کھڈاری ناکام ہو جاوے تے فیر اوہنوں ”مر گیا“، قرار دے کے گراونڈوں باہر بھاڑا ندے نیں تے دوجی ٹیم دا مریا کھڈاری زندہ ہو کے کھھید وچ دوبارہ شامل ہو جاند اے۔

چپھل کوڑی: ایہدے وچ ساہ پاں لئی جان والا جا پھی نوں ہتھ لاوندا اے۔ جا پھی اوہنوں چپھا مار کے ڈکن دی کوشش کردا اے۔ ساہی اوہدے مونہہ تے، لک تے، وکھی وچ چپڑاں ماردا ہو یا اپنے پاسے ول دوڑدا آوندا اے۔ جے اوپاڑے تک پھریا نہ جاوے تاں اوہنوں نمبر مل جاند اے۔ فیر دوجی ٹیم دا کھڈاری ساہ پاون جاند اے۔

چسیرویں کوڑی: دوآل ٹیماں دے کھڈاری آمن سامن بہہ جاندے نیں۔ پہلاں اک ٹیم دا کھڈاری اٹھ کے میدان وچ کھڑا ہمدا اے تے مختلف ٹیم دا کھڈاری اگے ودھ کے اوہنوں چپھا ماردا اے۔ (بجواہ ”کھھید اں“، غلام رسول)

پنجاب دے گھر و جواناں دی کھیڈ

ایہہ کھیڈ بڑی پرانی اے۔ پاکستان تے ہندوستان دے بوجہت سارے علاقیاں چ کھیاں ڈھنگاں نال کھیڈی جاندی اے۔ ہن تے اے عالمی سطح تے وی مقبول ہو چکی ہے۔ ایہدے کھیڈن چ تبدیلیاں کر کے عالمی قوانین بنادتے گئے نیں۔ پر اسیں اج پرانی تے اصلی کبڈی جہنوں کوڑی کہندے سی یاد کراں گے۔

کوڑی دیاں اصطلاحات

ڈک ڈوڈو / ڈکم ڈکم ڈوڈو: کوڑی چ کھڈاریاں نوں دو ٹیماں چ ونڈن دا طریقہ اے۔ دوآل گروپاں دے موہری (سردار) اک تھاں بہہ جاندے نیں۔ ایہماں نوں ”کلے“ کہندے نیں۔ باقی کھڈاری اپنے لئی دو فرضی ناں رکھن توں بعد دو دو دی جوڑی وچ ”ڈک ڈک ڈوڈو“ کہندے ہوئے ”کلے“ کوں آندے نیں تے شروع وچ دو فرضی ناں بولدے نیں جویں کھوہ وچ ماری پا تھی کوئی لوے شیر کوئی لوے ہاتھی ایہماں چوں اک دا فرضی ناں شیرتے دوجے دا ہاتھی ہندا اے پر ایہہ گل ”کلے“ نیں جاندے۔ کلے جیہڑا نام پسند کرن گے اوں ناں دے کھڈاری اوہناں دی ٹیم چ شامل ہو جان گے۔

کھڈاری: ایس وچ دو (2) توں لے کے پندرہاں (15) تک کھڈاری رکھے جاندے نیں۔ ادھے اک پاسے تے ادھے کھڈاری دوجے پاسے ہو جاندے نیں۔ **بُتیاں / پاڑے رکھنا:** کوڑی دے میدان وچ جیہڑی لکیر کھچی جاندی اے اوس لکیر دے وچ کار 20 فٹ دے فاصلے تے نشانی واسطے مٹی، کپڑے یا جتیاں دیاں ڈھیریاں بنائیاں جاندیاں نیں، اوہناں نوں پاڑے کہندے نیں۔ کھڈاریاں لئی لازمی اے کہ او جدوں وی دوجی ٹیم ول جان یا واپس آن تے ایہماں پاڑیاں وچوں لنگھ کے جان۔ ایہماں نوں ”دائی“ وی کیہا جاند اے۔

حبا پھی: مختلف ٹیم دے کھڈاری نوں چپھا مار کے یا فیر کوئی بھر کے پھرن والے کھڈاری نوں جا پھی کہندے نیں۔

پنجاب دے لوک گیت

کا کے دی آئی ماں
ماں دیتا گھیو
جبیوے کا کے دا پیو
پیو آندی جتی
جبیوے کا کے دی گتی
گتی دے گل گانی
جبیوے کا کے دی نانی
نانی دیتا جوڑا
جبیوے کا کے دا گھوڑا
گھوڑا کھائے داسنے
جبیوے کا کے دانا

اہڑ بہڑ باوے دا
باوا کنک لیاوے گا
باوی بہرے کے چھٹے گی
سو رپیہ وئے گی
اک رپیہ کھوٹا
اوہدالیاں دالوٹا
لوئے وچ پانی
ماں تیری رانی
پیوتیرا راحا
سو نے دارواحبا
چاندی دیاں پوڑیاں
ستے بھیناں گوریاں
اک بھین کالی
اوہو کرماں والی

صدقة صدق
امی ورگیاں اکھیاں
ابورگانک

پنجابی لوک گیتاں وچ اوریاں اک خاص جذبے نال تعلق رکھدیاں نیں۔ لوری او میٹھا گیت
اے جنہوں بچا پنی زندگی دے پہلے دن ماں دے موہبوں گن دا۔
لوریاں ماں، بہن دے جذبات تے احساسات دیاں تر جمان ہوندیاں نیں۔ ایہو وجہ
اے کہ ایہناں وچ بوجھا ذکر مارے، نانی تے ویرے دا مل دا۔
دو جی خاص گل ایہہ جے کہ ایہناں وچ سارا ذکر منڈے بارے ای ملد اے شاید ایس
لئی کہ دھیاں پرایا حصن ہوندیاں نیں۔

کا کے دے سوہرے
ڈھونڈ کے لبھے
چاندی دیاں پوڑیاں
سو نے دے چھجے

سو نے دا پسنگھوڑا تے
سو نے دی کٹوری
تینوں بھین دیوے لوری
تینوں ماں دیوے لوری

سوں حبامیرے پتیا
ناں کیاں نوں حباؤاں گے
جھگا پتھی لیاواں گے
نانی دیتا گھیو
جبیوے لال دا پیو

ہونٹے جھوٹے ماںیاں
نیندر پریاں آئیاں
بُگ بُگ سفنے لائیاں
ایہ سفنے مٹھے مٹھے
میرے ویرے نے ڈٹھے
ڈرے ڈرے کٹیا۔ جنگل سنتیا
جنگل پتی لڑائی
جبیوے منڈے دی تائی
لال نوں لوری دیوں

کنک دادا نے
وڈنڈ وڈنڈ کھانا
دوس نی سہیلیے
کچی ایں کہ پکی؟

اللہ اللہ۔۔۔ خیریں سلا
جبیوے کا۔۔۔ وے محلے

اللہ اللہ۔۔۔ فتادرا
پیے من کنک
دھیلے من با حبرہ

اللہ اللہ لوری۔۔۔ دُدھ دی کٹوری
دُدھ وچ ملائی
کا کے نوں نیندر آئی

اللہ والی گل دا۔۔۔ دانہ پھٹکا مل دا
عنریباں دے واسطے
دو پھڑے کنڈا ہسل دا

اللہ اللہ توں
تیرے بودے پے گئی جوں
کلڈھن والیاں بھا بھیاں
کلڈھاون والا توں

اللہ اللہ توں اللہ توں
پتر کھوہ لئے نونہے
دھیاں نوں لے گئے ہوں
بڈھا بڈھی ایویں بیٹھے
بیٹھن حبیویں چور

اللہ اللہ کریا کرو
خانی دم نے بھریا کرو
مد پاک رسول دی
دل وچ غم نے کریا کرو

اللہ توں۔۔۔ والی توں
دیتا اتے۔۔۔ پالیں توں

اللہ ہو۔۔۔ لوا دے کھوہ
کھوہ تے بہرے کے نماز پڑھیے
اللہ میاں نوں یاد کریے
اللہ لوری۔۔۔ گنے دی پوری
گابر مسر وندہ
بجھی دا چونڈا

اللہ لوری۔۔۔ گنے دی پوری
پھل گلاب دا
منڈا پت نواب دا

اللہ اللہ۔۔۔ میں کراں
بودے مکھن۔۔۔ میں ملاں
اللہ لوری۔۔۔ دُدھ پیندا چوری
دُدھ وچ پتاسہ
دنیا کھید تاشہ

مِلَالْ گے اڑتئیے

(محمود اعوان)

مِلَالْ گے اڑتئیے
ٹاہبیاں آلے ڈیرے
بُڈھے بوڑھدے نیڑے
فُخْبَریں جتنے ماواں اٹھ کے
چُڑیاں نال الاؤں
دور گنیاں دا آٹا گنخہ کے
اچھو کسیر جاؤں
مِلَالْ گے اڑتئیے
رتی رات دے میلے
میلہ جیہڑا تینڈے لک دے
آل دوالے لکی
ہتھاں دا گھر گھکی
مِلَالْ گے اڑتئیے
اس فقیری دیلے
جلے ساڑے سینے اندر
شہر ہور دے سارے بُو ہے کھل سن
راوی راضی ہوئی
جہلم نال کھلوئی
ستنج آپا ہوئی
مِلَالْ گے اڑتئیے
جس دن گھر گھر لے گیکر
پوری لانگی دیں
پُتُر مُڑ کے اوں ویڑھے کھلے ہوں

”اسیں کافر ہوئے“

محبوب سرمد

سانوں اکھر اکھر لیک نہ
ساڑے رستے مل اڈیک نہ
سانوں سولائی وچ دھریک نہ
سانوں اپنی سُن دی چیک نہ
اسیں بولے ہوئے
اسیں پاگل ہوئے
اسیں سُرت گوائی اپنی
لکھ ڈھول وجاؤ شخ جی
اسیں بولے ہوئے
اسیں پاگل ہوئے
اسیں گنگ بنایا چیھ نوں
اسیں زہر چکھایا چیھ نوں
اسیں چپ سکھایا چیھ نوں
تے آپ کٹایا چیھ نوں
اسیں گنگے ہوئے
اسیں چ نوں سولی چاڑھیاں
اسیں گنگے ہوئے
ہُن سوچ چڑی لکھ چوک نی
اسیں روح نوں دتا پھوک نی
ساڑے اندر مر گئی ہوک نی
ساڑی کون سنے گا کوک نی
اسیں مویاں درگے
سانوں جاوے سما لتاڑدا
اسیں انھے ہوئے
اسیں انھے ہوئے

غُرُّل

محبوب سرمد

کہانی کھول کے دسیا نہ کر سمجھ نوں
وضاحت ساریاں لئی ٹھیک نہیں ہوندی
دلادے میلیاں لئی ٹھیک نہیں ہوندی
چپلو بابا کے جنگل نوں تُر چلیے
وفا وی بہتیاں لئی ٹھیک نہیں ہوندی
ایہ دنیا سادھوں لئی ٹھیک نہیں ہوندی
خُشی دی لوڑ اے مینوں اے کڑمی پر
محبت ٹھیک اے ہسراک نوں کریا کر
ہجدے موہماں لئی ٹھیک نہیں ہوندی
انا دے بھکھیاں لئی ٹھیک نہیں ہوندی

سادی دھرتی

دارث علی دارث

سادی دھرتی سادی ماں اے
کئی ٹھنڈی گوہڑی چھاں اے
پنج دریاواں تے نہراں دی
سارے جگ توں وکھری تھاں اے
ایہدی لگھ دے پُر ڈھی دا
جذبہ گھرو سونچ جواں اے
دُدھ دی نہر جھی اک جاپے
ایہدی ہر اک مجھ تے گاں اے
ہر اک بچہ بڈھا گھرو
خوشحالی دا وکیھ نشاں اے
فصلان ناراں پیلاں پاؤں
چھلان مارے سندھ چھاں اے
ہر سو پھل خوبیواں مہکن
پیار محبت ایہدا ناں اے
جھومر پانے رکھ ہریاں
دارث سادی چند تے جاں اے

گیت

(احمد شہباز خاور)

وے میں کہدے نال دکھ سکھ پھولان
توں کھتھے جا کے دل لا لیا
پچ پا کے دھوئیں دا رو لاں
توں کھتھے جا کے دل لا لیا
تیرے باہجوں مسیدالگ داناں چوت وے
طعنے ماردے شریک مینوں بت وے
ہنجو اکھیاں چوں پک پک ڈولان
توں کھتھے جا کے دل لا لیا
ڈگ ڈگ پین آس دیاں تھمیاں
راتاں کالیاں اڈیاں نالوں لمیاں
چن تاریاں چہ ملکھ تیرا ٹولان
توں کھتھے جا کے دل لا لیا
آجا جندڑی وچھوڑا نیوں جھل دی
بی ساہواں والی مجھ بُجھ بدی
آس سڑسڑ ہو گیاں نے ہولان
توں کھتھے جا کے دل لا لیا

غزل

(احمد حیات بلوچ)

اک دو ہون تے دسائیں دکھ
ارباں کھریاں لکھاں دکھ
دن دیہاڑے ٹردہ پھردا
راتیں جاگ کے سٹاں دکھ
مئھے میرے لکھے پڑھ لئے
منہوں دمدا جھکاں دکھ
میں ایتھے آں سب توں ماڑا
تاںیوں کڈھ دے اکھاں دکھ
ایسے لئی تے ہوش نہیں آؤندی
ہٹ ہٹ مارن سنائیں دکھ
ایہہ وی تحفے سجن دیتے
کیوں نہ سانبھ کے رکھاں دکھ
زہروں کوڑے داڑو وانگوں
اکھاں نوٹ کے پھکاں دکھ
وانگوں بیق حیات بلوچا
کلا بہہ کے رٹاں دکھ

بول پنجابی

(ڈاکٹر محمد ریاض ثاہر)

دل دا بوبا کھول پنجابی
پڑھ پنجابی، بول پنجابی
تیرا ورش مڈھ قدیمی
توں ہیرا انمول پنجابی
پاک پتن دی جوہ چوں آبھرے
بابا جی دے بول پنجابی
وارث، بلھا، ہاشم تیرے
باہو تیرے کول پنجابی
جموک فریدی وی تیری اے
نہ ہو ڈانوال ڈول پنجابی
ماں بولی دی آدر والا
وجہ گا ہن ڈھول پنجابی

بولیاں

(خشد حیات خان رند)

اوہدی بلھیاں توں لے کے لالی
پھل سردار بنیا

گھوی لکنوں سرزوڑادے کے
قیامتاں نوں سوچیں پاگی

گھنڈ مکھڑے توں جد اوہنے چلیا
چاتتی دا کال ملکیا

باہوال گوریاں داہار بناوندی
گل وچ سووالاں پاگی

ویکھ سجن اس دی ٹورز ای
ہسرنی نوں چال بھل گی

آٹا گنھدی کنالی وچوں آڈیا
وچھوڑیاں دے ساہنک گئے

ماہیے

(احمد شہباز خاور)

پچھے غیراں دے لگ ماہیا	بدلاں دی جگ ماہیا
اپنے بچ چھڈ دیئے	کوئی دن اوہ وی چڑھے
چنگا کھنڈ انئیں جگ ماہیا	تینوں تکال رج رج ماہیا
تحالی وچ جوں ماہیا	باری دا پٹ ماہیا
مرد کے وی نئیں بھلن	بن تیرے درشن دے
سادا لکھد انئیں جھٹ ماہیا	سادا لکھد انئیں جھٹ ماہیا
ایہہ تاہنگہ نہ بھی ماہیا	پپلاں دی چھاں ماہیا
کدی سانوں اپنا کھویں	رب وانگوں جپ دے آں
ایہہ آس اسی رہی ماہیا	تیرا سوہناناں ماہیا

NANKANA SAHIB

THE BIRTHPLACE OF

GURU NANAK

ON THE

NORTH WESTERN RAILWAY

پنجابی برسیا بریش ہندوستان دی نارتھ ویسٹرن ریلوے نے 1930 چ نکانہ صاحب بارے ایہہ پوستر چھاپیا سی جیہڑا 87 ورہیاں بعد دوبارہ پیش اے۔

اُٹھ! تگ پنjab

لائل پور

شخاں

پنجابیکا

14

لاہولپور

بی بال کے بنیرے اتے رکھنی آس

بی بال کے بنیرے اتے رکھنی آس

گلی بھول نہ جاوے چن میرا

بی بال کے

اس نوں ناں چنگی طراں گلی دی پچھان اے

رات ہنیری میر اماں انجان اے

بوا کھول کے میں چوری چوری ٹکنی آس

اونوں پچھنا پوے ناں درمیرا

بی بال کے

گڑ گڑ چوریاں میں چن لئی رکھیاں

ڈدھنوں بال کے تے جلنی آس پکھیاں

کری ہننی آس تے آٹھ آٹھنی آس

اگے لگنگھ ناں جاوے چن میرا

بی بال کے

پھیریاں اے کنگھیاں تے کجلاوی پایا اے

ابے وی پروہنے نئیں او بوا کھڑکا یا اے

نی میں اکھیاں بوہے دے دل رکھنی آس

بی بال کے (فلم چنگڑا 1959، گلوکارہ شمشاد بیگم)

کدوٹا